

Cinsel istismarı tanımlar mısınız, hangi durumlar için istismar diyebiliriz?

Bir kişi, başkası tarafından [cinsel](#) olarak kötüye kullanılmış, suistimal edilmiş, istemediği halde başkalarının cinsel yönelimlerine hedef olmuşsa cinsel istismardan söz edebiliriz.

Irza geçme, cinsel organı elleme, müstehcen sözlere maruz bırakma, pornografi ya da fuhuşa araç etme/maruz bırakma/izlettirme; teşhircilikten tutun da göz işaretiyle yapılan bir takım davranışlara kadar geniş bir yelpazede olabilir. Aile içinde, okul ortamında, yaşıt dâhil olsalar gelişimsel ya da zekâ geriliği olduğu durumlarda akran grubunda bile istismardan söz edilebilir. Cinsel temas içermeyen, teşhircilikle ya da röntgencilikle sınırlı, cinsel içerikli konuşmalardan ibaret olan ya da cinsel dokunma eylemi içeren her tür davranış da cinsel istismar olarak tanımlanabilir. Çok genel anlamda, cinsel istismar haz almaya yönelik olarak cinsel yönden mağdur bırakma durumudur.

Çocuk hangi davranışın ya da konuşmanın istismar olduğunu nasıl anlar?

Bir çocuk cinsel yönden istismar edildiğinde rahatsız edici duyguları ve düşünceleri belirir. Bebeklik döneminde bile, kendisine yapılan davranışı tanımlayamasa da ileriye dönük olarak yaşamında bu olumsuz duygu durumun izleri hep var olacaktır. Beş yaş civarında ahlak gelişimi hızlandığı için, kendisine yapılan istismar davranışının yanlışlığını bileceğinden, istismarın kim tarafından ve ne şekilde yapıldığına bağlı olarak çeşitli korku, kaygı gibi olumsuz duygulanımları olacaktır. İstismarı uygulayan kişi yakın çevreden biri ise istismarı yapan kişiye bağlılık ya da sevgi duyma nedeniyle suçluluk duyguları da eklenebilir. Çocuğun bu süreçteki duygusal değişimleri aslında hep bir anlama ya da farkında olma ile ilişkilidir.

Çocukluk döneminde cinsel gelişim ve cinsel bilgiler tamamlanmamıştır. Bilişsel düzeyde çocuk kendine yapılan bu davranışı anlamlandırmakta zorlanır.

Bebeklik döneminden itibaren bedenine saygı duyulan ve özen gösterilen çocukların istismar içeren dokunuşu ayırt edebilmeleri daha olasıdır. Erken dönemden itibaren ebeveynlerin ya da yakın çevredeki kişilerin, bebeğin özel bölgelerine dokunmada gösterdiği hassasiyet çocuğun beden algısı ve dokunulmaya ilişkin algısı üzerinde etkilidir. Bebeklik dönemi sonlanırken, “seni öpebilir miyim?” gibi bir soruyu anlamlandırabilmeye başlayan daha küçük çocuklar; bu türden bir yaklaşımla büyüdüklerinde, kendi bedenlerinin özel ve izinsiz dokunulamayacak bölgelerinin farkında olmaya başlarlar.

Çocuğun bir davranışın istismar olup olmadığını ayırt edebilmesi ve istismar içeren davranışları anlayabilmesi için ailenin çocuğu sevme, ilgilenme, onunla oynama şekli ve dolaylı ya da doğrudan bu konuda mesaj verebilme becerisi önemlidir.

Mahremiyet; gizlilik-gizli olma-saklı tutma durumudur. Mahremiyet anlayışı ilk önce evde kazanılır: kişiye ayrılan odaya kapıyı çalarak girmek, bedeninin bazı bölgelerinin kendine özel olduğunu öğrenmek ve bunları azarlanmadan, ayıplanmadan ve korkutulmadan bu duyguları kazanabilmek aile içerisinde en doğal şekliyle başlamalıdır. Katı bir disiplin, çocuğun söylenenin aksini yapmasına ya da içe kapanmasına sebep olabilir. Çocuğun odasına girerken kapıyı çalmak doğal bir alışkanlık olduğunda

çocuk da kendi odasına giyinirken giren bir başka bireyi uyarabilir. Çocuk misafirlerin yanında giydirilmediğinde mahremiyeti benimseyebilir, ebeveyn banyo ve tuvaletteyken kapısını örttüğü zaman çocuk da banyo ve tuvalet zamanlarının özel zamanlar olduğunu yaşayarak içselleştirebilir. Bir yaşından sonra çocukla aynı banyoda yıkanmaya devam etmek çocuğun kafasını karıştırabileceği gibi kendi bedeninin sınırlarını öğrenmesini de zorlaştırabilir.

Tam da bu nedenlerle, küçük yaşlarda “sır” konusu da çocuğun zihninde açıklığa kavuşturulmalıdır. Aile içerisinde güven duyduğumuz kişilerin birbirlerinden sır saklamadıklarını bilmek aile içerisindeki çocuk istismarı olasılığını da azaltır. Örneğin; baba ile çocuk arasında sır olabilen bir şey anneden saklanıyorsa; ailenin diğer üyeleri de çocuğa söz konusu istismar davranışının sır olduğunu telkin etmeye kalktığında, çocuk bağ kurduğu kişilere karşı yükümlülük hissedeceği için istismarı saklayabilecektir. Hiçbir eylem, güven bağı oluşmuş aile bireyleri arasında sır olma özelliği taşımamalıdır: bu dondurma yemek bile olsa!

Beş-altı yaşına kadar sözle çocuğa aktarılacak tüm bilgiler, çocuğun bu konuya gereğinden fazla odaklanmasına sebep olabilir. Çünkü olumsuz cinsel davranışlara fazla dikkat çekmek, çocuğun kaygılanıp en yakınlarından gelen sevgi ve şefkat içeren “iyi dokunuşların da yanlış algılamasına da neden olabilir; çocuğun bu davranışa fazla odaklanıp çevrenin dikkatini çekmek için yönelmesine de... Çocuğun güvenli yakın ilişki kurma konusunda cesareti kırılırsa, ilişkilerinde güvenli bağlanmalar yaratmayı başaramaz. Bu nedenle, her dokunuştan hoşlanmayabileceğini ve bu yüzden de karşısındaki kendisine hoşlanmadığı bir şekilde dokunuyorsa bunu da ifade edebilmesinin önemli olduğunu öğretilmesi aslında çoğu zaman yeterlidir. Engelleyemediği takdirde güven duyduğu kişiye söylemesi gerektiğini öğütlemek çok önemlidir.

Beş-altı yaşlardan itibaren; iyi ve kötü dokunuşlar açıkça anlatılabilir ve anlatırken, çocukları korkutup kaygılandırmadan, sakın ve yumuşak bir yüz ifadesiyle açıklamalar yapmaya özen gösterilmelidir. Kötü dokunuşlara çok fazla vurguda bulunmak, çocuğun çevresindeki diğer bireylerle sağlıklı temasını engeller.

Ergenlik döneminde ise; çocuklar “iyi dokunuş” ile “kötü dokunuş” arasındaki farkı çok iyi bilmelerine rağmen yakın-uzak ilişkilerde sınır belirlemede zorluklar devam eder. Çocukların, kendi sınırlarını oluşturmalarına yardım ederken; hoşlanmadıkları davranışlara “dur” demeleri konusunda cesaretlendirilmeleri ergenlik döneminde kritik bir önem arz eder.

Ebeveynle çocukları bu konuda şüphesiz eğitirken yaşa ve gelişimsel özelliklerine göre ve tutarlı davranışlar sergileyerek yol almalı ki cinsel istismar söz konusu olduğunda çok geç olmadan durumu fark edebilsinler.

Anne ve baba bunu nasıl anlar, nasıl gözlemler çocuğu?

0-3 Yaşta; yemek ve uyku düzeninde bozulma, sosyal gelişimde aksaklıklar ya da banyo ve giyinme rutinleri sırasında huzursuzluklarla seyreden davranışsal tepkiler önemli işaretler olabilir. Aniden başlayan çeşitli korku, kaygı ya da kafa karışıklığına işaret eden duygusal tepkiler de görülebilir.

3-6 Yaşta; bebeksi konuşmaya ya da parmak emmeye yeniden başlama gibi çeşitli bebeklik dönemi davranışlarına gerilemeyle anlaşılabilir. Birden alt ıslatma, aniden kaka kaçırma gibi dışa atım sorunları sergileme, bağımlı davranışlarda artış, dil-bilişsel gelişimde duraklama-gerileme, sık ve devamlı cinsel içerikli oyunlarda artış, uyku ve yeme düzeninde bozulmalar, sık ve devamlı mastürbasyona eğilim gibi davranışsal değişiklikler önemsenmelidir. Takıntılı düşünce ya da davranışlara işaret eden oyun ya da etkinlikler söz konusu olabilir. Yoğunlaşan öfke, saldırganlık, suçluluk, utanç ya da güvensizlik duyguları bu açıdan da ele alınıp izlenmelidir.

6-12 Yaşta; yine uyku ve yemek düzeninde bozulmalarla birlikte daha belirgin takıntılı düşünce ve davranışlar seyredebilir. Bazen baş ağrısı gibi somatik yakınmalarla birlikte aniden ağlamaya başlama, huzursuzluk, öfke, saldırganlık ya da görev ve sorumlulukları ihmal etme-başa çıkamama görülebilir. Çocukta depresif belirtiler gözlemlendiğinde cinsel istismarın varlığı olasılığı gözden geçirilmelidir.

Bu tür vakalarda anne ve baba ne yapmalı çocuğa nasıl yaklaşmalı? Nasıl bir destek almalı?

Öncelikle çocuğun davranışsal işaretleri ebeveyn tarafından değerlendirirken, yaşı ve gelişimsel düzeyine göre değerlendirilmelidir. Cinsel istismarın varlığı söz konusu olduğunda, yine gelişimsel düzey dikkate alınarak çocuğa ilişkin yaklaşımlar belirlenmelidir. Bu da gelişim düzeyine göre çocukların davranışsal özelliklerini çok iyi tanımayı gerektirir.

Çocuğun yaşı ne olursa olsun, cinsel istismar, çocuk için aslında travmatik bir deneyimdir. Deneyimlerimizin sonraki yaşantılarımızı yorumlama biçimlerimizi etkilediğini hatırlarsak, çocuğun yakın çevresindeki kişilerin bu yaşantıya verdikleri tepkilerin ya da konuyla ilgilenme biçimlerinin aslında daha kritik bir konu olduğunu fark edebiliriz. Ebeveynin takındığı tavır, çocuğun cinsel istismar söz konusu olduğundaki duruşunun en büyük belirleyicisidir aslında... Çünkü böyle bir olayda, anne-babanın, çocuğun yanında nasıl durduğu, çocuğun bu yaşantıyı ne kadar sürede ve ne şiddette atlatacağına etki eder.

Cinsel istismar; ebeveynler için de önceden hazırlıklı olunabilecek bir deneyim olamaz. Fakat olumsuz yaşantıyı fazlaca büyütüp hayatın merkezine koymak; saklamak ya da gizli tutup hiçbir şey yapmamak kadar çocuğa zarar verir. Dolayısıyla süreç içinde anne-baba tarafından verilen duygusal tepkilerin kontrollü olması zorunludur.

Cinsel istismarın yaşanmışlığını kabullenmek zor olsa da bu yaşantılara ilişkin duygular inkâr edilmediği zaman bireylerin bu yaşantıyla daha sağlıklı başa çıkabildikleri bilinmektedir. Çocuğun duygu paylaşımı yapması sağlanmalıdır. İstismarın yaşanmasından sonra alınacak kararlara, çocuk, yaşıyla orantılı olarak dâhil olabilmelidir. Yasal süreçlere başvurulacaksa bunun önemi açıklanmalıdır ki başvurulmalıdır da... Üstü örtülen bir suç varsa çocuk ya kendinin de suçlu olduğunu düşünür ya da karşı tarafın korunmasından endişe duyabilir nitekim suçun yinelenme olasılığı da devam ediyor olacaktır. İstismarcı yakın çevreden biriye, çocuğun bu kişiyle ilişkisini sınırlandırması gerekliliği de

ortak karar olarak görülmelidir ki küçük yaştaki çocuklar cezalandırıldıklarını hissedebilirler; bu durum engellenebilir...

Hem ailenin hem de çocuğun, bu süreçte, psikolojik değerlendirme ve destek ihtiyacı söz konusudur. Etkilenme şekli ve düzeyi; olaya, bireye ya da olayda mağdur olan kişiye yakınlığın derecesine bağlı olarak değişeceğinden uzman kişilere başvurulması iyi olacaktır. Grup/oyun terapileri ya da ilaç tedavileri, ancak zamanında devreye girdiğinde yararlı sonuç vermektedir.

Çocuğun ailesi dışında okullarda öğretmenler yöneticiler, nasıl gözlemlemeli, nasıl davranmalı çocuklara?

En başta; çocuklar, bu konuda inanılmayı hak ederler çünkü yetişkinlere oranla daha az yalan söylerler. Bu konuda konuşmadığı için çocuk sıkıntı içinde olabilir ya da sık sık konuşma ihtiyacı duyabilir. Öncelikle ailenin ve okulda öğretmenlerin çocukları bu konuda dinlemeleri ve onları konuşmaları için yüreklendirmeleri gerekebilir. Ortada cinsel istismara uğrayan bir çocuk varsa yetişkinlerin de bu konuyu duygu kontrolü ile ele almaları şarttır; dinleyicinin olayla ilişkili kendi öznel duygularını başka yetişkinlerle paylaşması gerektiğini ayırt etmesi gerekir. Yaşadığı istismarın şekli ne olursa olsun, istismar asla çocuk için suç olamaz ve bunu anlamasını sağlamak da yakın çevredeki öğretmen ya da aile bireylerinin sorumluluğundadır: "Nasıl bu duruma gelmesine izin verebildin?" cinsinden sorular, zaten var olan suçluluk duygusunu artırır. Bu nedenle çocuk yaşananlardan kendisinin sorumlu olduğunu hissettiğini söylüyorsa, bunun aksini çocuğa inandırmak başlıca görev olmalıdır.

Eğitim kurumlarında çocukta fark edilen ani ve şiddetli duygusal ve davranışsal değişiklikler, ön yargılardan uzak değerlendirilmeli ve önemsenmelidir. Öğrencinin okul içinde var olma biçimi aileye mutlaka aktarılmalıdır ki zamanlarının büyük bir bölümünü okulda geçiren çocuklar için gözden kaçan durumlar olmasın.

Çocuklara grup içinde değerli ve birey oldukları duygusunu okul sınırları içerisinde kazandırmak, dış mekânlarda bunu yapmaya çalışmaktan hem daha kolay hem de daha güvenlidir. Çocuğun bireyselliğine değer veren ve onu önemseyen bir tutumla çocuğa yaklaşan yönetici ve öğretmen, çocuğun kendilik değerini sağlıklı tayin etmesini destekler. Kendilik değeri olumlu çocuklar, kendileri için tehdit içeren durumlardan daha çabuk sakınırlar ve kendilerini korumayı bilirler.

Çocukların, yetişkin birer birey olana kadar yetişkinler tarafından korunmaya ihtiyaçları vardır; çocukların da yetişkinler tarafından korunup kollandıklarını hissetmeye... Cinsel istismar söz konusuysa; ilk başta ve zaman kaybetmeden istismarcı, çocuğun yaşam alanından mutlaka uzaklaştırılmayan çalışılmalıdır. Öncelikle çocuğun yaşam alanında yapılacak kısıtlamalar ve değişiklikler, çocuk tarafından kendisine koyulan sınırlar olarak algılanabilir. Bu gibi durumlarda çocukta var olan suçluluk duygusu yaşamın ileriki yıllarında da devam edebilir.

Psikolog Ebru YÜKSEL ERER

Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Uzmanı